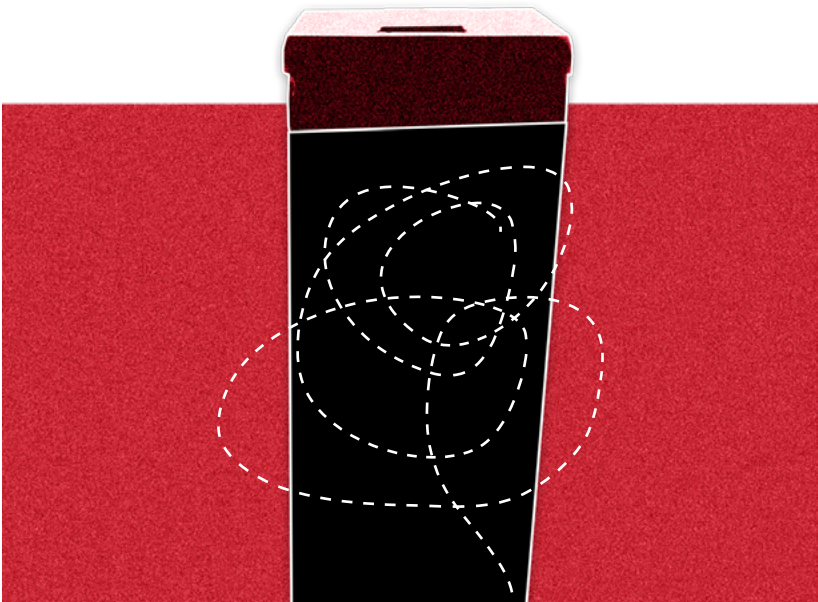

**ПСЕВДОРЕФЕРЕНДУМИ
НА ЗАГАРБАНИХ
ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ:
ЩО ПЛАНУЄ РОСІЯ
І ЯК НЕ ДОЗВОЛИТИ ЇЙ
ЦЕ ВТІЛИТИ**

Росія готується провести псевдореферендуми на загарбаних українських територіях. Результати цих фальшивих референдумів створять «юридичні підстави», аби Росія приєднала до себе українські території і вимагала від світу визнати анексію або бодай змиритися з нею — ймовірно, вдаючись до ядерного шантажу. Результати «голосування» будуть юридично нікчемними, однак істотно вплинуть на ситуацію в Україні та поза нею — військову, гуманітарну та політичну. Потрібно невідкладно протидіяти російським планам. Громадянська мережа ОПОРА сформулювала поради для України та інших держав, якою може бути ця протидія, а також проаналізувала, чим загрожує мешканцям окупованих територій, Україні та світу проведення псевдореферендумів та як відбувається підготовка до них.

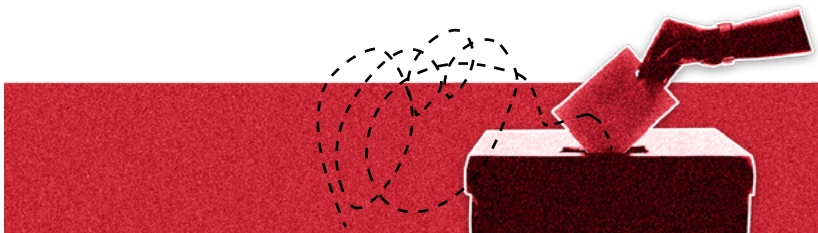

Як відбувається безпосередня підготовка до проведення псевдореферендумів

Представники Росії заявляють про початок підготовки до проведення псевдореферендумів на тимчасово окупованих українських територіях. Дату проведення псевдоголосування не оголошують, але натякають, що в Запорізькій та Херсонській областях воно відбудеться 11 вересня 2022 року. У Донецькій та Луганській областях росіяни сподіваються провести фіктивні референдуми, якщо загарбають обидва регіони повністю.

23 липня 2022 голови російських окупаційних адміністрацій повідомили, що почали створювати виборчі комісії для референдуму у Запорізькій та Херсонській областях. А 30 липня з'явилася інформація, що окупаційні адміністрації планують звернутися до Центральної виборчої комісії Росії по допомогу у підготовці референдумів. Це, ймовірно, свідчить про проблеми із набором людей із окупованих територій у виборчі комісії та з ресурсами. ЦВК Росії не брала участі в організованому у 2014 році псевдореферендумі у Криму, адже це суперечить офіційній російській пропаганді про «самовизначення регіонів». Та не виключено, що тепер ЦВК долучиться до процесу.

В окупантів немає доступу до списків виборців, адже Центральна виборча комісія України ще 24 лютого призупинила роботу Державного реєстру виборців. Проте на окупованих територіях збирають персональні дані мешканців — імовірно, росіяни складають власні списки виборців. До того ж окупаційна влада викрала виборчу документацію з Державного архіву Херсонської області.

Перед фіктивними референдумами окупанти влаштовують публічні акції, учасники яких виступатимуть за приєднання регіонів до Росії. Ці акції покликані створити ілюзію, що озвучені росіянами результати «голосування» відображають волю місцевих мешканців. Про це попереджала і Служба безпеки України, і Головне управління розвідки Міністерства оборони України. Зокрема, у ГУР повідомляли, що учасників акцій на підтримку проведення псевдореферендумів набирають, роздаючи їм так звану гуманітарну допомогу або гроші. Для масовки на такі заходи залучають членів прокремлівських громадських організацій: «Росмолодєжь», «Молодая гвардия», «Волонтери за росію», «Мы вместе с Россией». В основному до цих організацій належать росіяни, які імітують підтримку Росії серед місцевих мешканців та допомагають російським медіа знімати постановочні пропагандистські сюжети.

Щоб легітимізувати псевдореферендуми, туди запросять і «міжнародних спостерігачів». Про це заявляв очільник російської окупаційної влади в Запорізькій області Володимир Рогов. Залучення таких «спостерігачів і експертів» є звичною практикою для Росії, однак Європейська платформа за демократичні вибори (EPDE) неодноразово це критикувала і рекомендує не визнавати висновки найнятих Росією «спостерігачів» легітимними.

Мешканців тимчасово окупованих територій переконують підтримати приєднання до Росії, а будь-яке висловлювання проти окупаційної влади та проти фіктивних референдумів розцінюється як заклик до екстремізму. Попри це українці на тимчасово окупованих територіях протидіють загарбникам по-партизанськи.

Як Росія готується до проведення псевдореферендумів на тимчасово окупованих українських територіях

Перш ніж проводити фальшиві референдуми, росіяни намагаються максимально взяти під контроль життя людей на тимчасово окупованих українських територіях.

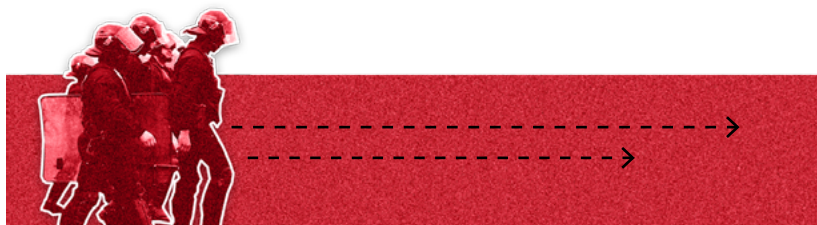
Це відбувається за рахунок інформаційної блокади та поширення російської пропаганди; через розрив економічних зв'язків із рештою України; через примусову паспортизацію мешканців та створення системи силових органів.

• На окупованих територіях формують окупаційну поліцію

На початку окупації в Херсонській та Запорізькій областях до окупаційної поліції брали людей із Криму та раніше окупованих українських територій, а в липні створили тимчасові управління МВС Росії та привезли російських поліцейських. Очевидно, це є частиною підготовки до псевдореферендумів та має створити видимість правопорядку для російських пропагандистських ЗМІ. Окрім цього, під виглядом боротьби з екстремізмом російська поліція постійно репресує громадян за відмову співпрацювати з окупантами та за підтримку України.

• Окупанти збирають дані про українців в обмін на допомогу

Росіяни використовують створену ними ж гуманітарну катастрофу для збору персональних даних українців та пошуку людей, які можуть бути залучені до псевдореферендумів за гроші та харчі. Під виглядом гуманітарної місії на півдні України активно працює партія влади Росії «Единая Россия».

Під брендом цієї партії людям роздають гуманітарну допомогу, створюючи реєстри тих, хто її потребує, і тих, хто вже отримав.

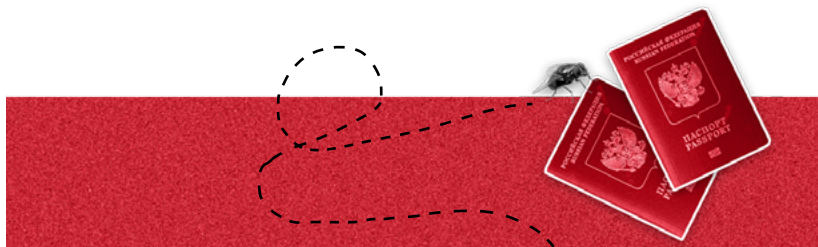
• Окупанти руйнують економічні зв'язки з вільною Україною

Крім того, росіяни отримують дані про людей і залучають їх до своїх пропагандистських заходів в обмін на грошову допомогу. Водночас росіяни спонукають мешканців тимчасово окупованих територій використовувати рублі, штучно занижуючи курс до 1,5 рубля за 1 гривню, тоді як середній курс у банках — 2,6 рублі за 1 гривню. Відповідно, платити за продукти і послуги у гривнях стає дорожче. До того ж окупаційна адміністрація зобов'язує бізнес вказувати ціни та приймати оплату як у гривнях, так і в рублях та постійно контролює, чи цього дотримуються. Бізнеси, які працюють на окупованих територіях, росіяни примушують реєструватися у новостворених так «фондах майна». Якщо цього не зробити, окупанти забирають бізнес і майно.

• Росіяни примусово видають російські паспорти мешканцям окупованих територій

Завдяки примусовій паспортизації теж збирають дані про українців і шукають (не)лояльних до окупантів людей. Крім того, завдяки людям, які погоджуються отримати російський паспорт, окупанти створюють картинку для виправдання війни та ймовірних фіктивних референдумів.

У липні Путін спростив процедуру отримання російського громадянства для українців. А на тимчасово окупованих територіях росіяни розгорнули низку установ для видачі російських паспортів. У Мелітополі відкрили представництво міграційної служби Росії.

Враховуючи досвід раніше окупованих українських територій, за відмову від громадянства Росії можуть депортувати, позбавити права на житло, вилучити майно тощо.

• Росіяни блокують українську інформацію на тимчасово окупованих територіях

Для встановлення інформаційної блокади Росія використовує захоплену інфраструктуру безпосередньо на окупованих територіях. З березня 2014 року до липня 2022 року на всіх тимчасово окупованих територіях України росіяни захопили щонайменше 131 об'єкт медійної інфраструктури – телевежі, ретранслятори або радіопередавачі. Принаймні 48 об'єктів – починаючи з 24 лютого 2022 року.

Місцевих журналістів на тимчасово окупованих територіях викрадають та погрожують їм. Тому станом на 4 липня на тимчасово окупованих територіях припинили мовлення 14 регіональних і 53 місцеві телекомпанії, а також 18 регіональних і 47 місцевих радіокомпаній. Це приблизно 15% усіх мовників України. Мешканці окупованих територій фактично лишилися без місцевих новин.

Щонайменше 46 українських інтернет-провайдерів були змушені припинити роботу на окупованих територіях. Частина інтернет-провайдерів шантажем змусили підключитися до російських мереж, іншу ж частину захопила окупаційна влада, а трафік переспрямували через російських провайдерів. Ті українські регіональні онлайн-видання, які змогли продовжити роботу на окупованих територіях, зрештою заблокував «Роскомнагляд» і вони стали недоступними для місцевих мешканців.

• Росія розгорнула на тимчасово окупованих українських територіях мережу брехні

Окупанти транслюють на окупованих територіях російське телебачення та радіомовлення за допомогою захопленого українського обладнання, а також створюють нові пропагандистські ресурси. Зокрема, з 24 лютого російська окупаційна влада запустила телеканали «Таврия», «ZaTV», «Новый Мариуполь», почала друкувати видання під місцевими брендами «Приазовский рабочий», «Надднепрянская правда», «Запорожский вестник» і «Каховский вестник», створила численні інформаційні онлайн-ресурси.

Проте в основному росіяни поширюють пропаганду через телеграм. Після 24 лютого вони створили понад 100 телеграм-каналів, спрямованих на мешканців тимчасово окупованих територій або тих місць, які росіяни збиралися окупувати. Деякі з цих каналів створені напередодні вторгнення — 20—23 лютого. Частина створена як офіційні канали органів окупаційної влади, інша частина імітує місцеві медіа та новинні ресурси, поширюючи російську дезінформацію щодо воєнних дій на території України. Зв'язки цих каналів із Росією підтвердила СБУ.

Великою мірою ґрунт до теперішніх протиправних дій Росія почала готувати ще тоді, коли провела псевдореферендуми в окупованих Криму, частині Донецької та Луганської областей. Та якщо 2014 року Росія приховувала агресію, імітуючи «народні ініціативи», то зараз діє відкрито. Вона знов, як 2014 року, планує поставити світ перед фактом протиправної

анексії та сподівається не отримати потужної відповіді на порушення норм міжнародного права. Чи виправдають зараз міжнародні організації та цивілізований світ очікування Росії?

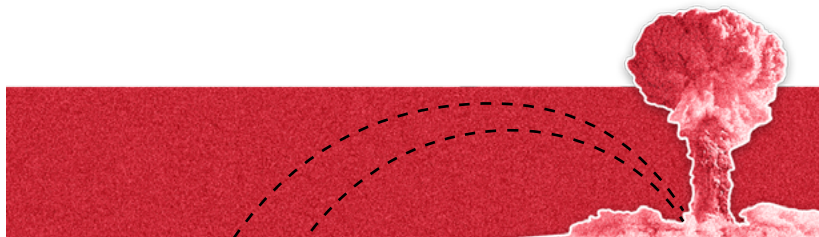
Чим загрожують псевдореферендуми, проведені Росією на українських територіях

• *Росія посилено шантажуватиме світ застосуванням ядерної зброї*

Якщо після псевдореферендумів українські території примусово приєднають до Росії, це дасть їй підстави заявляти, що її «нові території» не можна атакувати. Ймовірно, російське керівництво стверджуватиме, що зможе застосувати ядерну зброю для захисту всіх територій Росії, включно із незаконно загарбаними, якщо українці намагатимуться їх звільнити.

Завдяки ядерному шантажу Росія тиснутиме на західні держави, аби ті пішли з нею на діалог та де-факто визнали приєднання українських територій до Росії.

У червні 2022 року Путін підписав указ, який визначає, в яких випадках Росія зможе «захищатися» від зовнішніх загроз за допомогою ядерної зброї. Однак перелік цих «загроз» є надзвичайно широким, а трактувати умови для застосування ядерної зброї має право лише президент Росії. До того ж «загрози» для Росії може конструювати і сама російська пропаганда — наприклад, для посилення ядерних погроз можуть використати брехливі звинувачення України у розробці чи застосуванні зброї масового ураження. Крім того, після проведення псевдореферендумів Росія може розмістити ядерну

зброю на щойно анексованій території, як раніше зробила в окупованому Криму: там розгорнули 39 засобів, які можуть використовуватися як носії ядерної зброї.

• Росія з новою силою розгорне примусову мобілізацію на окупованих територіях

Низка міжнародних документів захищають цивільних мешканців окупованих територій. Зокрема, у статті 51 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни зазначається, що не можна примусово мобілізувати мешканців окупованих територій до армії окупанта, тиснути на людей та заохочувати їх до вступу в ворожу армію. Росія і раніше грубо порушувала цю та інші конвенції, примусово мобілізуючи мешканців окупованої частини Донецької та Луганської областей. Однак після проведення фіктивних референдумів Росія вважає мешканців окупованих територій своїми громадянами, які підлягають призову за правилами, які стосуються і решти росіян. Це, ймовірно, призведе до збільшення масштабів примусової мобілізації. Їй сприятиме і те, що Росія продовжить примусово видавати українцям російські паспорти.

• Росія продовжуватиме примусово видавати українцям російські паспорти

Стаття 45 Гаазького положення про закони і звичаї війни на суходолі забороняє примушувати жителів окупованої території присягати на вірність державі-супротивнику. Та Росія порушує цю норму і примусово видає українцям російські паспорти.

Це робиться, по-перше, аби виявити неприхильних до Росії людей та проукраїнських активістів і репресувати їх. Людям, які відмовилися від російського паспорта, обмежать доступ

до соціальної допомоги, медичних послуг, освіти, роботи тощо, як уже раніше зробили в окупованому Криму. А людей, які погодяться отримати російський паспорт, Росія вважатиме тільки своїми громадянами і матиме ширші можливості за потреби переслідувати їх. Народжені після 24 лютого 2022 року на Херсонщині діти автоматично отримують російське громадянство, заявляли окупанти.

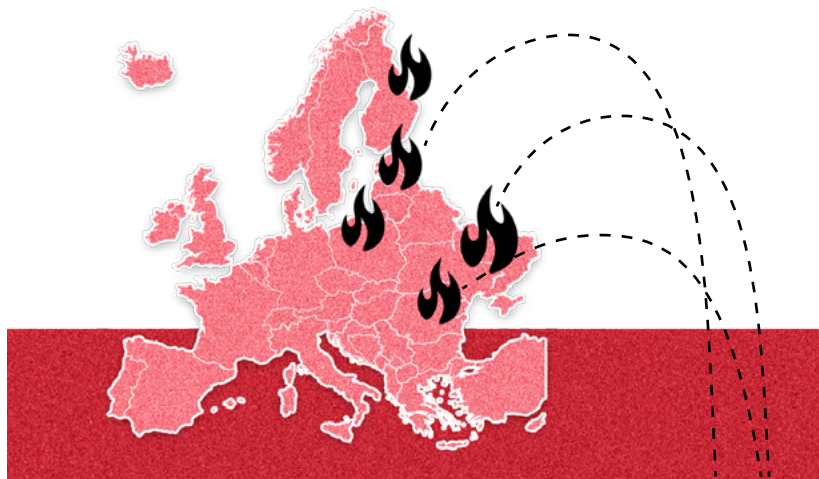
• На окупованих територіях ставатиме більше етнічних росіян та насаджуватиметься російська мова

Наприклад, з 2014 року до Криму переїхали пів мільйона громадян Росії, натомість близько 30 тисяч кримських татар виїхали через політичні переслідування. Покинули півострів понад 100 тисяч українських громадян. Щоби штучно привабити на окуповані території росіян, Росія видає їм грошову допомогу, компенсує витрати, забезпечує житлом тощо. Тим часом Росія вже заявила про перехід шкіл на тимчасово окупованих територій Херсонської та Запорізької областей на російську навчальну програму з 1 вересня, а в окремих регіонах, зокрема в Маріуполі, «деукраїнізація» навчального процесу відбувається вже. Крім того, Росія втручатиметься і в релігійне життя громадян, як уже робили це на Донбасі та Криму.

Які ризики для Європи несе проведення псевдореферендумів

Росія ігнорує та грубо порушує принципи міжнародного права, зокрема, принцип непорушності державних кордонів. Від початку повномасштабного вторгнення росіяни вчинили щонайменше 17,5 тисяч злочинів агресії та воєнних злочинів на території України. З огляду на це, сама можливість проведення фіктивних референдумів на окупованій території Херсонської та Запорізької, а також Донецької та Луганської областей означатиме, що Росія і далі може діяти всупереч міжнародному праву. Володимир Путін не лише прагне повністю знищити Україну, але й має власне уявлення про відновлення Російської імперії. Оскільки у Росії є кордон із багатьма державами Європи (і до того ж Росія фактично контролює Білорусь), успішне проведення псевдореферендумів і відсутність різкої та ефективної реакції на них із боку інших держав лише посилить російські загарбницькі амбіції і унеможливить дипломатичні та політичні важелі впливу на Росію. Особливо вразливими стануть країни, до яких Росія має потенційні територіальні та так звані безпекові претензії (наприклад, Молдова, Казахстан, країни Балтії тощо).

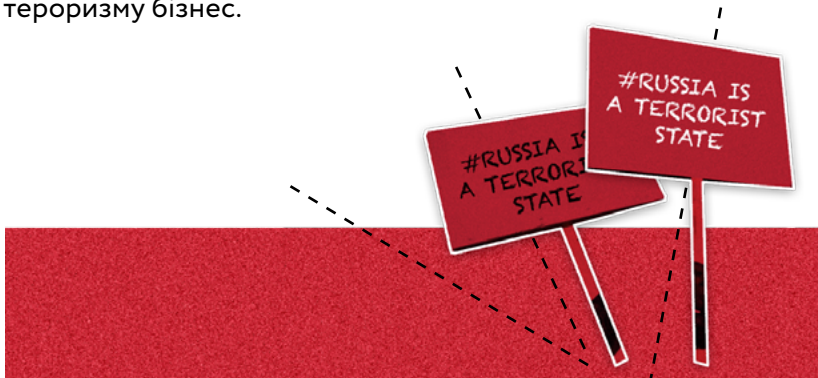

Як зупинити російський сценарій: рекомендації ОПОРИ

У 2014 році Росія окупувала український Крим і не отримала належної потужної реакції від світової спільноти. Тоді міжнародні інституції обмежилися заявами та резолюціями про неконституційність, протиправність та незаконність псевдо-референдуму, який провела Росія у Криму, та на ділі все звелось до пасивного прийняття російської анексії Криму. Досвід тодішньої анексії слід враховувати і зараз, аби передбачити плани Росії та їх потенційну небезпеку.

Держави-партнери мають посилити військову допомогу Україні та сильніше тиснути на Росію санкціями, аби Україна змогла звільнити окуповані території.

Росія повинна бути визнана державою-спонсором тероризму. Для цього, відповідно до законодавства США, державний секретар повинен визначити, що уряд Росії неодноразово підтримував акти міжнародного тероризму. Поки що лише Куба, Північна Корея, Іран і Сирія визнані державами-спонсорами тероризму. Завдяки присвоєнню цього статусу до держави автоматично застосовують потужні санкції (обмежують зовнішню допомогу США; запроваджують заборону на експорт і продаж оборонної продукції; контролюють експорт товарів подвійного використання тощо), а також накладають санкції на країни, які продовжують вести з державою-спонсором тероризму бізнес.

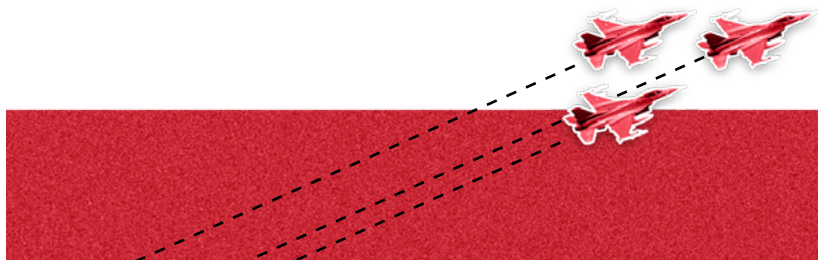

Крім того, необхідно оперативно оновлювати списки персональних санкцій, застосовуючи їх до російських чиновників, залучених до протиправної інтеграції українських територій до Росії та підготовки псевдореферендумів.

Росія має бути виключена з міжнародних організацій. Зокрема, варто розглянути позбавлення Росії членства в Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), оскільки російське прагнення зруйнувати систему міжнародного права не відповідає мандату і місії організації. Також на практичний рівень має вийти дискусія про можливе позбавлення Росії членства в Раді Безпеки Організації об'єднаних націй.

Крім того, міжнародним організаціям та державам-партнерам не потрібно намагатися відновити переговори з Росією, поки вона продовжує загарбувати українські території. Політика односторонніх поступок тільки погіршить ситуацію та призведе до розростання конфлікту і розширення географії протистояння.

Країни-партнери мають посилити військову допомогу Україні. Щоб отримати стратегічну перевагу на полі бою та почати звільнення окупованих територій, українській армії терміново необхідно отримати важке озброєння в належній кількості та якості. Насамперед необхідні реактивні системи залпового вогню та далекобійної артилерійські системи за стандартами НАТО та боєприпаси для них, системи протиповітряної та протиракетної оборони, бронетехніка, безпілотні літальні апарати.

Українській державі слід системно інформувати інші держави та міжнародні організації про конкретні кроки Росії щодо підготовки та проведення псевдореферендумів. Поруч із тим Україна має запропонувати перелік нових міжнародних санкцій проти Росії, викликаних її підготовкою до фальшивих референдумів.

Колаборантські злочини, пов'язані з підготовкою псевдореферендумів, слід документувати та розслідувати, однак важливо утриматися від переслідування цивільних, якщо вони взаємодіяли з окупантами вимушено, аби вижити.

Громадянам України на окупованих територіях слід намагатися уникати будь-яких форм участі у підготовці та проведенні фіктивних референдумів. Громадянська мережа ОПОРА в окремому матеріалі сформулила чіткі рекомендації для мешканців окупованих територій щодо поведінки під час фальшивого референдуму.

Потенційним організаторам псевдореферендуму слід пам'ятати, що за українським законодавством за організацію фіктивних референдумів можна потрапити за ґрати на термін від 5 до 12 років, втратити посаду та, ймовірно, майно. Це стосується громадян від 16 років. Також на учасників підготовки і проведення референдумів можуть чекати міжнародні санкції.

Псевдореферендуми, які Росія готується провести на окупованих територіях України, суперечать міжнародному праву та Конституції України. Їхні результати будуть юридично нікчемними, але без чіткої і потужної реакції світової спільноти дозволять Росії масштабувати свої безчинства. Це створить нові загрози для України, Європи та решти світу. Немає підстав вважати, що одного дня Росія сама вирішить припинити війну, яку розв'язала в Україні: її потрібно зупинити.

За коментарями звертатись:

Ольга Айвазовська

a.olja@opora.org.ua

+380636179750

